

Ur *Fjärde Internationalen* nr 4-1993

Tobias Abse

Leopardens triumf - vad händer i Italien?

”Om vi vill att saker ska förbli som de är, måste de förändras.”

Giuseppe Tomasi di Lampedusa ur *Leoparden*¹

Italien genomgår just nu den allvarligaste politiska kris landet upplevt sedan kristdemokraterna kom till makten efter valet den 18 april 1948. Den nuvarande krisen är så djup, att vänstern skulle ha haft exempellösa möjligheter att vinna folkligt stöd för radikala och långtgående politiska och sociala förändringar, om PDS - den omdöpta majoriteten i det tidigare kommunistpartiet, PCI - agerat snabbt och beslutsamt.²

Då kunde partiet ha utlöst en parlamentarisk kris och gett dödsstöten åt Amatos vacklande regering före folkomröstningen den 18 april.³ Det kunde ha tvingat fram val under de gamla valreglerna i somras, vid en tid då arbetarna var missnöjda med regeringens våldsamma, ekonomiska och sociala åtstrammingspolitik, samtidigt som det fanns ett mycket bredare och socialt mycket mer formlöst, folkligt ursinne mot hela den styrande klassens brottslighet och korruption.

Nu kommer den politiska krisen istället med nödvändighet att leda till en snabb högervridning. Det nya valsystemet kommer att begränsa möjligheterna till meningsfulla förändringar. Inom en mycket kort tid kommer det att leda till en andra republik, som i det värsta scenariot kan komma att bli presidentstyrd. Segni kan bli Italiens De Gaulle.⁴

Den republik som grundades efter kriget föddes ur motståndsrörelsen. Den kommer nu säkert att förkastas till förmån för en total offensiv mot fackföreningarna och välfärdsstaten, åtföljd av ett brutalt privatiseringsprogram av brittisk typ. Delar av ekonomin, som till och med Mussolini menade borde skötas av staten, kommer att återskänkas till monopolkapitalet.

Ett klart ”nej” i folkomröstningen 18 april om valsystemet skulle slutligen ha sopat bort en av de mest ruttna, ondskefulla och mordiska härsarklasser, som någonsin styrt ett västeuropeiskt land inom den allmänna rösträttens och den parlamentariska demokratins formella ram.

Undersökningen av muthärvan i Tangentopoli⁵, som sattes igång av den modige domaren Di

¹ Di Lampedusa (1896-1957) skrev romanen *Leoparden* om medlemmar av en siciliansk adelsfamilj under de politiska omvälvningarna 1860-62, vid tiden för Italiens enande. Öa.

² PDS, *Partito Democratico di Sinistra*, Demokratiska vänsterpartiet, bildades 1991 av majoriteten i det gamla PCI, *Partito Comunista Italiano*, Italiens kommunistiska parti. En minoritet som var missnöjd med partiets högervridning bildade PRC, *Partito di Rifondazione Comunista*, ungefär Partiet för kommunistiskt återskapande. Öa.

³ Folkomröstningen handlade om åtta frågor, varav en fråga gällde nya regler för val till senaten. Enligt det förslag som segrade, ska senaten väljas i enmansvalkretsar med majoritetsval, istället för som tidigare i proportionella val. I Italien kan folkomröstning kring en viss fråga hållas om en halv miljon namnunderskrifter samlas in. Folkomröstningar får bara gälla att upphäva lagar, inte att instifta nya. Öa.

⁴ Första republiken var den som bildades 1946, då monarkin avskaffades efter en folkomröstning. De Gaulle upprättade 1959 den femte republiken i Frankrike, och utökade kraftigt presidentens maktbefogenheter. Mario Segni, kristdemokratisk politiker, som startat kampanjen för valreform. Öa.

⁵ I februari 1992 vägrade en affärsman i Milano att betala en muta till en socialistisk politiker. Det blev upptakten till den allt större muthärva som nu utreds i Italien, och som bl a dragit in en tredjedel av parlamentsledamöterna. Milano döptes i folkmun till Tangentopoli (ungefär Mutstaden) efter det italienska ordet för mutor, *tangenti*. I artikeln används Tangentopoli snarast om det korrupta etablissemanget i hela Italien. Öa.

Pietro, avslöjade en så massiv korruption att den chockade till och med en djupt cynisk nation, som länge förknippat politik med mutor och hemliga kontrakt, men som ändå tänkt sig att partisekreterare snarare skulle sluta ögonen för sina underlydandes små missdåd än att själva direkt ta emot tiotals miljoner pund i *tangenti* på sina egna kontor.

Hur rika och arroganta Craxi⁶ och hans vänner än var, utgjorde de ändå bara ett extremt exempel på en praktik som infekterat alla medelhavsländer med socialistregeringar under 80-talet. Detsamma gäller den grovhuggne förre utrikesministern De Michelis, som njöt av att riskera Venedigs historiska arv för penningalstrande popkonserterers skull, eller den hycklande justitieministern Martelli, som drev igenom lagar om hårda fängelsestraff för små knarkförbrytare, samtidigt som han misslyckades med att förklara varför det fanns marijuana på hans eget kenyanska flygplan.

De härskande partierna i Mitterrands Frankrike, Gonzalez' Spanien och Papandrious Grekland uppförde sig på liknande sätt, även om de inte alltid lyckades lägga beslag på summor av samma storlek. Det som verkligen skilde den italienska härskande eliten från dess motsvarighet i andra länder var inte så mycket Craxismens ekonomiska bedrägeri, som de blodsbrott som förknippades med kristdemokraterna. Det rör sig om blodsbrott som vanligen tillskrivs svarta terrorister, röda terrorister eller maffiamän, men som aldrig organiserades långt från kristdemokraternas högkvarter, oavsett vem som faktiskt lade ut dynamiten eller tryckte på avtryckaren. Kristdemokraterna har varit medskyldiga till massaker som genomförts som ett led i spänningens strategi, som vid Piazza Fontana 1969 eller järnvägsstationen i Bologna augusti 1980. De har varit medskyldiga till mordet på general Della Chiesa i fullt dagsljus i centrala Palermo 1982 och till mordet på antimaffiadomarna Falcone och Borsellino 1992. De var också medskyldiga till den mest bisarra händelsen av alla – kidnappningen och mordet på Aldo Moro, som offret själv i det sista han skrev anklagade sina kristdemokratiska kollegor för, snarare än de som formellt tillfångatog honom, de hårt infiltrerade Röda Brigaderna.⁷

Strax före folkomröstningen i april ställdes slutligen den skenbart osårbara Giulio Andreotti, som varit kristdemokratisk premiärminister sju gånger och ofta försvars- och utrikesminister, och som suttit vid makten i femtio år och i folkmun kallas för Belsebub, slutligen inför en senatskommitté och anklagades av domare från Palermo för nära kontakter med maffian. Det var mycket osäkert, om han skulle överleva denna skandal på samma sätt som han överlevt tidigare skandaler.

Ändå har ”ja”-rösten garanterat att den gamla eliten kan överleva. Deputeradekammaren röstade i slutet av april för att skydda Craxi från domstolarna. Det är en sorglig ironi, att många av de 82,7 % som röstade ”ja” i folkomröstningen om senaten gjorde det i tron, att den rösten var en dom över tjuvar och mördare.⁸ Det är en ironi, som bara kan förklaras av att massmedia och PDS' ledning systematiskt förvrängde vad som stod på spel i folkomröstningen.

⁶ Benito Craxi, tidigare socialistpartiledare, den förste regeringschefen från socialistpartiet 1983-87. Ö.a.

⁷ Med spänningens strategi avses fascisternas strategi för att genom terrordåd öka motsättningarna i samhället och sätta rättssamhället ur spel, som ett sätt att skapa grogrund för ett fascistiskt maktövertagande. Bombdåden vid Piazza Fontana respektive järnvägsstationen i Bologna tillskrivs idag fascistiska grupper. Aldo Moro var kristdemokraternas ledare och hade varit regeringschef. Han kidnappades av de vänsterterroristiska Röda Brigaderna 16 mars 1978 och dödades efter nästan två månaders fångenskap. Ö.a.

⁸ Parlamentet har valts på fem år i allmänna proportionella val, i det system som gällt hittills. Det finns två kamrar. Senaten har 315 medlemmar som representerar regionerna, samt 7 utsedda på livstid. Deputeradekammaren har 630 medlemmar. Presidenten väljs på 7 år av de två kamrarna samt 58 representanter för de 20 regionerna i en gemensam session. Ö.a.

Även om man under kampanjen låtsades tillämpa rättvisa, så är det ett faktum att de tre statliga TV-kanalerna kontrolleras av de tre största politiska partierna, Rai Uno av kristdemokraterna, Rai Due av socialistpartiet och Rai Tre av PDS. Alla dessa partier uppmanade till en ”ja”-röst. Rättvisan avslöjades, när kommentatorer och politiker som var för ett ”ja” tilläts framträda i sista minuten på kvällen 18 april, medan röstningen fortfarande pågick. Berlusconi privata TV-kanaler slöt upp bakom ja-sidan i tron, att en seger för Segni skulle öka chansen att hela eller delar av Rai privatiseras till reapriser. Dessutom kontrolleras de tre största dagstidningarna av de största industriföretagen, och arbetsgivarföreningen Confindustria dolde inte sin entusiasm för ja-sidan.

De som klagar så högljutt över Murdoch-pressen i Storbritannien blir kanske överraskade av att höra att såväl *La Stampa* i Turino som *Il Corriere della Sera* i Milano ägs av FIAT. Det är ett exempel på ett direkt band mellan monopolkapitalet och massmedia, som för den oinvidde skulle verka som hämtade från en sovjetisk propagandatidskrift. Samtidigt har industrimannen De Benedetti från Olivetti kontrollen över *La Repubblica*.

Den dystra roll PDS spelade och som var helt avgörande i många regioner av Italien, kommer att analyseras senare. Nu är det tillräckligt att påpeka, att under en vecka då kristdemokraterna och socialisterna befann sig i total förvirring, var det bara ett parti som täckte hela landet med Ja-affischer – det var PDS.

Valsystem och masspolitik

Eftersom folkomröstningen spelar en så stor roll för utgången av krisen i Italien, är det nödvändigt att förklara lite om det italienska valsystemets historia sedan landet enades.

När man nu ändrar valsystemet från proportionella val till en lätt modifierad kopia av det brittiska systemet,⁹ är det uppenbart för alla som följt debatten om en valreform i Storbritannien under de senaste tio åren att det oundvikligen kommer att leda till vissa förvrängningar. Vad det kan innebära i stora delar av Syditalien, kan däremot bara förstås i Italiens historiska sammanhang.

Även om nästa val blir det första som använder något som liknar det brittiska systemet, hade man andra former av enmansvalkretsar, där segraren vann allt, under den förenade statens första sextio år. Under hela den liberala eran var senaten ett utsett, inte valt organ, så vi behöver bara bry oss om systemet för val av deputeradekammarer. Enmansvalkretsar, ett arv från Piemonte-staten,¹⁰ blev regeln 1861 och förblev det till 1882. Efter ett experiment med flermansvalkretsar, antogs en lätt förändrad form av enmansvals-system 1891 som gällde till 1919.

Under tiden 1861-82 såväl som 1891-1919 fanns det regler om en ballotaggio, en andra omgång, om ingen kandidat vann en klar majoritet i den första omgången. Det påminde om systemet i Frankrike, snarare än i Storbritannien.¹¹ Rösträtten var under större delen av den här perioden begränsad och baserades på egendom och läskunnighet. År 1870 hade 1,98 % av

⁹ I Storbritannien väljs parlamentsledamöter i ett system med enmansvalkretsar, där den kandidat som ar mest röster får mandatet. Detta kallas för ett system med majoritetsval, i motsättning till proportionella val, som i Sverige, där flera mandat tillsätts från en valkrets och partierna representeras i förhållande till deras röstetal. Ö.a.

¹⁰ Piemonte, region i nordvästra Italien. Var före Italiens enande på r 860-talet en del av kungariket Sardinien, som ingick i det nya enade riket. Ö.a.

¹¹ I det franska vals-systemet väljs kandidater i ett system med två omgångar, där de två kandidater som fått flest röster går vidare till andra omgången. Ö.a.

befolkningen rösträtt; utvidgningen av rösträtten 1882 ökade siffran till 6,9 %. Det står i påtaglig kontrast mot den franska tredje republikens parlament eller det tyska imperiets Reichstag, vilka valdes genom allmän rösträtt för män.

Det avspeglade den snäva liberala härskande elitens tro att massorna lutade mot kyrklig eller socialistisk upprorsanda, och därför borde utestängas från politiken helt och hållet. Val i sådana enmansvalkretsar med ett lågt antal röstande urartade ofta till popularitetstävlingar mellan lokala märkespersoner. Korruption och tvång var allmänna inslag i södra Italien, på Sicilien och Sardinien.

År 1912 skedde en mer rejäl utvidgning av rösträtten till alla män över trettio, och till alla män över tjugoen som antingen gjort militärtjänst eller genomgått ett läskunnighetsprov. De kraven utslöt ett stort antal unga män, som inte kunde läsa och som inte ansågs lämpliga för militärtjänst i den malariadrabbade och fattiga Södern. Ändå ökade antalet möjliga väljare till 24 % av befolkningen genom denna nästan allmänna manliga rösträtt.

Samtidigt som socialisterna hade anmärkningsvärda framgångar i 1913 års val, utgjorde enmansvalkretsarna en barriär mot uppkomsten av verkliga masspartier. En hemlig överenskommelse mellan Giolittis¹² liberaler och högerkatoliker – Gentilonipakten – hindrade vänsterns framgångar, även om den ökade antalet katolska deputerade och slutligen ledde till Giolittisystemets sönderfall.

Under trycket av de politiska och sociala resningarna i slutskedet av första världskriget genomfördes 1919 en verkligt allmän manlig rösträtt. Ännu viktigare var att proportionella val och flermansvalkretsar infördes.

I efterkrigsvalen november 1919 och maj 1921 gick masspartierna framåt. Socialisterna och det nybildade katolska partiet, Partito Popolare, (Folkpartiet) sopade rent med många liberala styresmän i norra och centrala Italien. Det faktum att de två masspartierna tillsammans tog hälften av platserna i deputeradekammaren förlamade parlamentets arbete. Ibland beskrivs det som en avgörande faktor för fascismens uppsving, eftersom de gamla eliterna drevs till att använda utomparlamentariska metoder.

Det räcker att säga att proportionella val infördes samtidigt med masspolitikens genombrott. Enmansvalkretsar däremot hade under lång tid kommit att förknippas med förmögna herremän som använde sig av korruption och tvång, och som på västra Sicilien sedan länge arbetade tillsammans med maffian.

Fascisterna¹³ avskaffade de proportionella valen 1923 med den ökända Acerbo-lagen, som gav två tredjedelar av platserna till den lista som fick störst antal röster, förutsatt att den nådde upp till 25 %. Skräckkampanjen inför valet 1924 garanterade fascisterna 64,9 % av rösterna och enligt lagen kom de att gynnas som majoritetsparti.

Fascisterna stod alltså för den första attacken mot proportionella val, innan de fullständigt avskaffade den parlamentariska demokratin. Därför är det knappast förvånande att den konstituerande församlingen 1946, då demokratin återupprättades efter andra världskriget och utvidgades till att gälla även kvinnor, valdes i proportionella val. Det är inte heller för-

¹² Giovanni Giolitti, konseljpresident (premiärminister) 1892-93 samt under fyra perioder mellan 1903 och 1921. Genomförde en rad liberala reformer, bl a åldersförsäkring och arbetarskyddslagar. Den regeringschef i Italiens historia förutom Mussolini som suttit längst. Ö. a.

¹³ Det var 1922 som fascistledaren Benito Mussolini blev regeringschef och 1925 upprättades en ohöljd fascistisk diktatur. Ö.a.

vånande, att denna församling i sin tur med en överväldigande majoritet beslöt att anta ett proportionellt valsystem till det första regelrätta parlamentsvalet 1948.

Valsystemens samband med den allmänna politiska striden mellan höger och vänster visas också av en av de mest berömda episoderna i den första italienska republikens historia – striden om *Legge Truffa*, fusklagen, som 1953 års valreform kallades av sina motståndare. Systemet med proportionella val hade gett kristdemokraterna en absolut majoritet av platserna i deputeradekammaren (306 av 574) i valet 18 april 1948. Kristdemokraterna bildade då en koalitionsregering med liberaler, republikaner och socialdemokrater, och fick en pålitlig majoritet över sina besegrade kommunistiska och socialistiska motståndare. Med tanke på de fördelar kristdemokraterna vunnit genom Vatikanens och USA:s ivriga stöd 1948, när den kommunistisk-socialistiska alliansen bara fick 31 % av rösterna, skulle kristdemokraterna förmodligen ha gjort klokast i att nöja sig med sin framgång och förlita sig på uppgörelser med mindre center- och högerpartier, när de inte hade absolut majoritet.

Istället fick valresultaten från lokalvalen 1951-52, som visade att vänstern börjat ta sig upp ur vågdalen från 1948, regeringspartierna att svara med den beryktade lagen från 31 mars 1953. Den gav två tredjedelar av platserna till det parti eller den grupp av partier som vann 50,1 % av rösterna i landet. Lagen utlöste en högljudd protest från vänstern i och utanför parlamentet.

Kravet på rättvisa vägde så tungt, att en del av den allmänna opinionen mitt under det kalla kriget tog avstånd från regeringskoalitionen. Kristdemokraterna och deras allierade, som tillsammans fått 61,9 % av rösterna 1948, fick bara 49,85 % 1953. De misslyckades alltså med väldigt knapp marginal att nå upp till den erforderliga procentsatsen.

Det var ett tydligt uttryck för folklig vrede mot ett grovt försök att manipulera den demokratiska processen, mindre än ett årtionde efter diktaturens fall. Regeringen tvingades att brådstörtat dra tillbaka lagen 31 juli 1954. Det är intressant, att när man återgick till det proportionella system som skisserats av den konstituerande församlingen, lyckades faktiskt de fyra koalitionspartierna att nå upp till 51,9 % 1958 – när väl väljarna var säkra på att deras röster inte skulle få sådana oerhörda konsekvenser.

Det hittillsvarande valsystemet i Italien byggde i stora drag på en rätt ren form av proportionell representation. Men det är oerhört komplicerat i sina detaljregler, vilket förklarar varför ett litet yttersta-vänsterparti som PSIUP, som 1972 hade ett stöd rätt jämnt spritt över landet, ändå misslyckades att komma över tröskeln. Ändå har de detaljreglerna inget att göra med de större frågor som diskuteras här.

Den enda ytterligare punkt i valsystemet som är nödvändig för att förstå årets folkomröstning rör antalet platser i sena ten och deras förhållande till antalet valkretsar. Valet till senaten har sedan 1948, till skillnad från valet till deputeradekammaren, i teorin baserats på enmansvalkretsar. I praktiken hade det inte så stor betydelse, eftersom bara de som fick 65 % av rösterna i en valkrets valdes på den grunden, och resten av platserna delades upp mellan de olika listorna på basen av proportionell representation.

År 1963 ökades antalet senatorer till 315, medan antalet valkretsar förblev 238. Eftersom inga senatorer någonsin valdes därför att de fått 65 % av rösterna i sina valkretsar – med undantag för mycket små gränsområden med stora etniska minoriteter – var förändringen inte särskilt intressant. Den har plötsligt blivit mycket viktig, eftersom det i folkomröstningen föreslogs att 238 senatorer ska väljas i majoritetsval och 77 med proportionella val i varje region.

En attack på republiken

Låt oss återgå till den bra mycket mer fängslande frågan om varför man övergivit de proportionella valen. Varför har frågan om valreform åter kommit upp på dagordningen fyrtio år efter *Legge Truffa*? Svaret beror inte på det brittiska systemets förtjänster. Redan 1986 grundade Marco Pannella en *Lega per la Riforma Elettorale* (Förbundet för valreform) för att kräva att det italienska valsystemet skulle omvandlas från ett proportionellt system till ett system som skulle likna enmansvalkretsarna i Storbritannien och USA. Men då väckte planerna föga intresse.

Som många andra av dagens politiska fenomen i Italien, måste den plötsliga entusiasmen för majoritetsval förstås mot bakgrunden av det kalla krigets slut och PCI:s undergång, eller som några skulle föredra att beskriva det, dess omvandling till PDS. Konstitutionella reformer har legat i luften, ända sedan Italiens långa 1968 tog slut med nederlaget för FIAT-strejken hösten 1980.

Det talas hycklande om att landet måste bli möjligt att regera. Men syftet har bara varit att kunna rikta ytterligare slag mot en arbetarrörelse i reträtt som har dåliga ledare. Slaget har inte riktats mot de italienska regeringspartiernas korruption eller ens mot den ineffektiva statliga byråkratin.

Diskussionen på 80-talet om en konstitutionell reform var antingen en hobby för akademiska teoretiker eller en hyllning till tanken om en presidentledd republik med ett oerhört mäktigt men folkvalt statsöverhuvud. Dess förespråkare, särskilt Francesco Cossiga,¹⁴ som var den mest auktoritära och mentalt mest labile presidenten i republikens hela historia, där det ändå funnits många presidenter som gjort landet föga nytta, och den makthungrige socialisten Bettino Craxi med få röster bakom sig, ville ha en president med stora maktbefogenheter som vädjade till opinionen i folkomröstningar, hellre än en parlamentarisk demokrati baserad på masspartier med starka rötter i samhället. Det enda politiska parti som någonsin fullt ut förespråkade en helt presidentstyrd republik är det nyfascistiska MSI (*Movimento Sociale Italiano*, Italienska sociala rörelsen).

Man måste medge att Cossigas allt mer excentriska och ändlösa monologer under hans sista år i ämbetet, vilka ofta sändes i TV på bästa sändningstid, väckte en del folkligt gensvar – även om de mer insatta tittarna irriterades av den bisarra blandningen av manisk depression, paranoia och narcissism i presidentens obarmhärtiga och helt okonstitutionella attacker på parlamentet och på rättsväsendets oberoende.

Man ska inte underskatta de band som knöts allt tätare mellan Cossiga och MSI under de sista åren av hans ämbetsperiod. Denne man, som försvarat Gelli och Gladio,¹⁵ utgjorde ett hot mot demokratin i Italien och får inte avfärdas allt för lättvindigt.

Strävandena mot en andra republik var nog så påtagliga under andra hälften av 1980-talet, bland dem som sökte en högerauktoriär lösning bakom en trovärdig demokratisk mask. Men de visste ändå mycket väl att PCI – även PCI under den dåvarande ledaren Alessandro Natta¹⁶

¹⁴ Francesco Cossiga, kristdemokrat, regeringschef 1979-80, president 1985-92. Ö.a.

¹⁵ Licio Gelli, bankir knuten till den kriminella frimurarlogen P2, med band till maffian, olika militärdiktaturer i Latinamerika och in i den italienska regeringen. Gladio är namnet på en underjordisk organisation, som upprättades efter andra världskriget, med kontakter med CIA och höga regeringstjänstemän i Italien, och med syfte att bekämpa kommunism och folkliga rörelser. Ö.a.

¹⁶ Natta gjorde åter politiska framträdanden efter sin pensionering för att tala för nej-kampanjen, och visade på så sätt att proportionella val fortfarande var en viktig fråga för honom, långt efter det att han gett upp kampen mot

– var en oerhört mäktig kraft. Att ändra det parlamentariska spelets regler skulle därför kanske ha varit möjligt, men inte tillräckligt. Ett PCI som bevarade traditionen från kampen mot *Legge Truffa* skulle inte ha övergivit iden om proportionella val. Även om det varit möjligt att nå samförstånd om att efter tysk modell höja tröskeln för parlamentarisk representation till 5 %, för att utesluta mindre partier, skulle det inte ha varit intressant. Ty de som ville ha en andra republik, ville det för att marginalisera PCI, inte för att marginalisera *Democrazia Proletaria*,¹⁷ de gröna, radikalerna, socialdemokraterna eller republikanerna.

PCI var den kraft, som trots alla sina brister oftast skyddat den italienska demokratin mot högerauktoritära planer. Bara om PCI förstördes, skulle det gå att avskaffa den republik som föddes ur motståndsrörelsen. Det skulle då inte längre krävas komplotter från hemliga polisen, militärkupper, slumpmässiga bombattentat eller grovt missbruk av presidentmakten för att nå det målet.

Det är svårt att skilja bildandet av PDS och splittringen av det gamla PCI från Achille Occhettos personlighet. Om det hade varit PCI:s traditionella höger – Amendola och senare Napolitano – som utplånat partiet, skulle de åtminstone haft det klara målet att sammansmälta det tidigare PCI med socialistpartiet och möjligen med socialdemokraterna till ett socialdemokratiskt parti, som i stora drag skulle likna tyska SPD eller brittiska labour.

Nu har Occhetto lett hela processen utan någon sammanhängande ide om målet. Om det finns ett mål, är det inte ett öppet reformistiskt arbetarparti med stadiga band till fackföreningarna, utan istället något slags töcknig, toppstyrd koalition mellan klasserna med en deprimerande likhet med Clintons demokratiska parti. PCI:s förgörare ville inte bara säga ett begripligt, om än opportunistiskt, farväl till den kommunistiska tradition, som PCI fortsatte att bekänna sig till i ord fram till 1989. Han försöker säga adjö till själva arbetarklassen, som en del av den bakåtsträvande amerikanisering som vi idag ser också i Frankrike och Storbritannien.

Hur ytlig Occhettos syn på politik är blev först uppenbart i spektaklen på den 18:e partikongressen, bredvid vad som först såg ut som lovande öppningar mot feminism och ekologi. Det var emellertid tidpunkten och sättet Occhetto valde för att utplåna PCI som verkligen avslöjade tomrummet i hjärtat av hans politik. Det var ett misstag på två sätt att reagera så omedelbart på Berlinmurens fall.

För det första, var det ett hån mot alla påståenden om den stora skillnaden mellan italiensk kommunism och sovjetmodellen. De påståendena hade väckt tilltro inte bara bland partimedlemmar utan också inom stora delar av allmänheten i Italien. Det visades av att kristdemokraterna och socialisterna inte lyckades sammankoppla PCI med massakern på Himelska fridens torg i EG-valet samma år.

För det andra, även om murens fall kan ha väckt naiv entusiasm bland historielösa antikommunister i Storbritannien, måste tanken på ett enat och mäktigt Tyskland väcka djup olust i ett Italien som upplevt alla naziokupationens fasor. Hela PCI:s trovärdighet som ett nationellt, italienskt parti byggde i sista hand på dess ledande roll i motståndet mot tyskarna 1943-45.

När Occhetto i talet i Bolognina tillkännagav avsikten att ändra partinamnet var det inte efter

---

Occhettos omvandling av PCI till PDS. Ö.a.

¹⁷ *Democrazia Proletaria*, Proletär demokrati, bildades i slutet av 70-talet genom sammanslagning av organisationer från den nya vänster som uppstod på 60-talet. År 1991 valde majoriteten av DP att gå in i Rifondazione. Ö.a.

en bred diskussion ens inom ledningen. Det tog alla utanför den inre cirkeln med förvåning. Det var en grov felbedömning som visade ihålligheten i hans tal om partidemokrati. Samtidigt som Occhetto försökte presentera sitt förslag om en ”vänsterns konstituerande församling” som ett enhetsprojekt för att dra in alla slags nya krafter, lyckades han inte alls ta upp utmaningen från Ingrao på ett övertygande sätt.¹⁸

Han förklarade aldrig med exakt vilka partier eller styrkor han ville alliera sig, och i slutändan gick nästan ingen som inte hade varit med i PCI eller stått partier mycket nära (som *Indipendenti di Sinistra* – De vänsteroberoende – vilka alltid beskrivits av alla utanför kommunistpartiet som rena partianhängare) med i PDS. Tiotusentals lämnade partiet för det som slutligen skulle bli *Partito di Rifondazione Comunista*.

Den utdragna debatten varade från november 1989 till februari 1991. Den sträckte sig över 19:e kongressen (7-11 mars 1990) som inte nådde något resultat och avgjordes på 20:e kongressen. Debatten förstärkte det intryck av ett förvirrat, splittrat och i grunden demoraliserat parti, som hade givits till väljarna och andra politiska krafter redan av Occhetos utbrott i Bolognina.

Det var mot den här bakgrunden som kampanjen för en valreform verkligen tog fart. Mario Segni *Comitato per la Riforma Elettorale* (Kommitté för valreformen) beslöt i början av 1990 att kräva folkomröstningar istället för att förlita sig på manövrerande i parlamentet. Det var precis vid den tidpunkten som PCI:s utdragna dödsstrid började.

Segni och hans anhängare ville få rättslig tillåtelse att hålla tre folkomröstningar. En av dem skulle handla om att ändra röstsystemet i lokala val, så att partier med en relativ majoritet inom en viss valkrets skulle stärkas. En direktvald borgmästare skulle få maktbefogenheter som rätt mycket påminde om de gamla fascistiska borgmästarnas makt. En andra folkomröstning skulle syfta till att minska antalet preferensröster i parlamentariska val från fyra till en.¹⁹ Det är lite svårt att förklara den frågans betydelse för dem som inte känner till de syd-italienska eliternas korrupta personintriger. Den tredje och viktigaste av de folkomröstningar som Segni föreslog skulle gälla majoritetsval till senaten enligt den modell vi förklarat ovan.

Trots att Segni insåg att det skapades ett stort utrymme av den extremt rörliga politiska situationen efter PCI:s sönderfall, så väckte frågan om en valreform ända fram till strax före folkomröstningen 9 juni 1991 inga starka känslor utanför statsvetarnas och konstitutionsteoretikernas led. Om frågan nämndes vid offentliga möten, verkade publiken oftast uttråkad.

Förmodligen var det Bettino Craxi olägliga men typiskt arroganta uppmaning till väljarna att åka till havet söndagen den 9 juni, som utlöste ja-sidans seger med 96,5 %. Det var en symbol för den folkliga revolten mot *partitocrazia*, partiernas välde, som ständigt varit ett så utmärkande drag inom italiensk politik.

När man nu ser tillbaka, är det lätt att förstå vilket högmod som ledde till Craxis fall. Socialistledaren, som länge hade hoppats att det skulle gå som i Frankrike,²⁰ gladdes oerhört åt PCI:s sönderfall. Han trodde att det skulle leda till att socialisterna kunde vinna över PDS vid nästa allmänna val, och därefter sluka upp den förödmjukade och tiggande resten av PCI.

¹⁸ Ingrao leder Demokratiska kommunistiska strömningen, en oppositionell strömning inom PDS. Ö.a.

¹⁹ Preferensröster innebar att väljarna hade möjlighet att markera fyra namn som de speciellt föredrog på valsedel. Folkomröstningsresultatet innebär att de bara får markera ett namn. Ö.a.

²⁰ Det Craxi hoppades var sannolikt, att ett tidigare mycket starkt kommunistparti skulle gå tillbaka, samtidigt som socialistpartiet växte sig starkare och kunde bilda regering. Det var det som skedde i Frankrike fr a under 80-talet. Ö.a.

Socialistpartiet skulle därefter kunna ta upp kampen med kristdemokraterna om att fördela det röstmässiga och ekonomiska bytet. Craxis halvhjärtade namnbyte på partiet från PSI, *Partito Socialista Italiano*, till *Unità Socialista* (Socialistisk enhet) var avsett som ett budskap till PDS, att det bara kunde bli en enhet på Craxis villkor.

Men Craxis uppmaning att avstå från att rösta väckte fel gensvar, utifrån hans synpunkt. Man ansåg allmänt att det tidigare systemet med preferensröstning ökade korruptionen i valen, särskilt i Syditalien. Istället för att åka till havet kom väljarna till vallokalerna i massor för att uttrycka sitt motstånd såväl mot Craxi som mot de mer försiktiga kristdemokratiska ledarna. Segni och hans anhängare uppmuntrades av denna första seger. De utgjorde vid den här tiden en rätt oordnad grupp som skar tvärs över konventionella partigränser och även innehöll en rätt stor grupp från PDS. De beslöt nu att fortsätta att kräva folkomröstningar, och trodde att om de bara kunde omformulera sina övriga förslag på ett tillräckligt vattentätt juridiskt språk, skulle även dessa förr eller senare komma till omröstning, och utgången skulle bli lika framgångsrik.

Legas uppgång

Valet i april 1992 blev en enorm chock för Italiens politiska etablissemang. Det var den Första Republikens dödsattest. Visserligen kan man aldrig överskatta betydelsen för den politiska krisen i Italien av att PCI förintades. Men den omedelbara orsaken till systemets kollaps var uppkomsten av *Lega Nord* (ung. Nordliga förbundet) som en viktig kraft på den nationella politiska scenen, vilken kunde hota kristdemokraternas ledande roll i Norditalien.²¹

Det har diskuterats mycket om man kan klassificera Lega Nord med konventionella politiska termer. Det har en del regionalistiska och en del fascistiska drag. Det är ett högerparti, men dess angrepp på de kristdemokratiska och socialistiska eliterna och dess passionerade solidaritet med undersökningsdomstolarna har fått en del observatörer att beskriva det som en progressiv kraft, som spjutspetsen i en demokratisk revolution mot den Gamla Korruptionens förskansade styrkor.

Om man börjar med den ekonomiska politiken, råder det inget tvivel om att Lega Nord befinner sig till höger på den politiska skalan. Förbundet driver kampanjer för skatteminskningar, privatiseringar och drastiska nedskärningar i välfärdsstaten. Det har ett nyliberalt ekonomiskt program som påminner om Reagan och Thatchers och Majors brittiska konservatism. Dessutom har dess regionalism en rasistisk udd, som mer liknar Le Pens Nationella front i Frankrike än de walesiska och katalanska nationalisternas mildare självständighetssträvanden.

Kanske kan den tydligaste jämförelsen göras med organisationer som Flamländska blocket i Belgien, eftersom dess rasistiska tongångar riktas lika mycket mot andra medlemmar av det som vanligen betraktas som den egna nationaliteten, som mot svarta och arabiska måltavlor, som angrips av andra fascister. Lega angriper medvetet korruptionen i Rom och förekomsten av organiserad brottslighet i Sicilien, Campania och Calabria, på ett sådant sätt att alla från södra Italien görs kollektivt ansvariga för dessa missgärningar.

Trots att Bossi själv offentligt tagit avstånd från rasistiska tankar, angriper basaktivisterna i Lega invandringen så ofta som möjligt. De hävdar att brottslighet och arbetslöshet kan

---

²¹ I början av 70-talet bildades Lega Lombarda (Lombardiska förbundet) med ett vagt program för autonomi för norra Italien. Umberto Bossi var ledare redan från början. 1990 förenades förbundet med andra grupper till Lega Nord. Ö.a.

bekämpas, bara den våg av sörlänningar som kom till städerna i norr under 50- och 60-talens ekonomiska mirakel sänds hem, tillsammans med miljoner araber, främst marockaner, och andra afrikaner, främst senegaleser, som har kommit till Italien – oftast olagligt – under det senaste årtiondet. Lega har slagit rot i områden som tidigare dominerats av kristdemokraterna, med en vit subkultur kring den traditionella katolicismen. Det är områden som Brescia i Lombardiet och Vicenza i Veneto. Därför spelar Lega på alla fördomar mot avvikare och utbölningar som frodas i denna trångsynta miljö. Homosexuella och zigenare demoniseras lika väl som syditalienare, svarta och araber.

Legas plötsliga framträdande skulle ha kunnat förutses tidigare, om inte politiska kommentatorer av alla övertygelser, liksom yrkespolitikerna själva, varit så helt upptagna med PCI:s smärtsamma övergång i PDS och med Craxis ständiga förutsägelser om en utveckling som i Frankrike, där de italienska kommunisterna skulle gå samma öde till mötes som Marchais' en gång så stora franska kommunistparti. Den utvecklingen verkade i viss mån trolig efter valresultaten under 80-talet.

Det mesta av diskussionen om de regionala och lokala valen i juni 1990 hade handlat om det nedslående resultatet för PCI, som vid den tiden fortfarande var enat, även om partiets 19:e kongress i mars med 67 % majoritet hade fattat beslut som pekade mot utplåningen. Occhetto projekt hade klart avvisats av folket. PCI hade förlorat röster i alla tre typerna av lokala val. I regionalvalet hade partiet gått tillbaka 6,2 procentenheter, i provinsvalet 6,1 procentenheter och i kommunalvalet 5,8 procentenheter. Det var en uppenbar och obestridlig katastrof som utlöste livliga diskussioner om vart de tidigare kommunistiska rösterna gått.

De triumferande socialisterna lyfte fram sin tvåprocentiga uppgång i regionalvalet som ett avgörande bevis för alla Craxis förutsägelser. Andra, mindre partiska observatörer, med större distans till det politiska etablissemanget, visade på de grönas uppgång på 3,3 %, och hävdade att delar av vänsterns traditionella väljarkår mycket väl kunde ha sökt efter en förändring utan att tycka att Occhetto representerade en sådan. Vid en tillbakablick är det tydligt att Legas framgång var en händelse av lika stor, och förmodligen större, betydelse. Men regionalisternas framgång var inte direkt förbunden med det kommunistiska sammanbrottet.

Och eftersom kristdemokraternas nationella tillbakagång i regionalvalet bara uppgick till 1,6 procentenheter – bara en fjärdedel av PCI:s blodvite – var de traditionella kommentatorerna som spekulerade om de italienska dimensionerna av kommunismens internationella kris ovilliga att fasta allt för mycket uppmärksamhet vid Lega. Det sågs på alla sätt som ett provinsieffekt fenomen, en återvändsgränd vid sidan av den världshistoriska förändringens autostrada. Legas organisation var fortfarande rätt skranglig på en del håll, även i själva Lombardiet. Det visas också tydligt av hur dess röstetal minskade i procentandel ju längre ned på lokal nivå man kom i valet. I regionalvalet fick Lega 5,4 %, i provinsvalet 4,4 % och på kommunal nivå bara 2,7 %. Ändå hade Lega redan massivt röststöd i Lombardiet, så som man kan se av siffrorna från de åtta mest framgångsrika provinserna – 26,2 % i Bergamo, 25,5 % i Brescia, 24,4 % i Sondrio, 22,8 % i Como, 21,8 % i Cremona, 21,8 % i Varese, 17,7 % i Pavia och 14,3 % i Milano.

Det viktigaste valtestet mellan lokalvalen 1990 och parlamentsvalet 1992 var regionalvalet i Sicilien 16 juni 1991. Resultatet stärkte de stora politiska partierna i deras självbelåtna attityd gentemot Lega Nord. Kristdemokraterna fick 42,3 %, jämfört med de 41,7 % de hade fått i valkretsarna på Sicilien vid parlamentsvalet 1987, och det var en stor framgång jämfört med

de 38,8 % i föregående regionalval 1988. Leoluca Orlandos Rete²² fick 7,3 % och tycktes ta röster från andra delar av väljarkåren på Sicilien och inte utgöra ett direkt hot mot kristdemokraterna. Socialisterna kände sig också tillfreds med sina 15,5 %, jämfört med 15 % 1988 och 14,9 % 1987. Även en så minimal framgång kunde presenteras i triumferande ordalag jämfört med PCI:s torftiga 11,9 % (långt lägre än 19,4 % 1988 och 15,3 % 1987).

Socialisterna gladdes i hemlighet åt att deras nya fiende, Rete, bara hade tagit röster från deras gamla fiender inom PDS. Offentligt undvek socialistpartiet att ge ytterligare publicitet åt Retes antimaffiakampanj, vilken Craxi och Martelli avskydde lika mycket som Andreotti gjorde.

I ljuset av den Gamla Korruptionens seger på Sicilien, en vecka efter preferensfolkomröstningen, tog det självgoda politiska etablissemanget alltför godmodigt på resultatet i lokalvalet i Brescia 24 november 1991, där Lega fick 24,4 % och slog kristdemokraternas 24,3 %.

Parlamentsvalet i april 1992 gav en annan bild än valet på Sicilien. Kristdemokraterna fick 29,7 % i valet till deputeradekammaren, jämfört med 34,3 % 1987. Partiet hamnade under den psykologiskt betydelsefulla 30-procentströskeln för första gången i republikens historia. Resultatet 1983 på 32,9 % som då hade uppfattats som en katastrof, framstod i jämförelse som en strålande seger. Craxis långa våg hade slutligen börjat sjunka undan. Socialisternas resultat sjönk från 14,3 % till 13,6 % vid denna tid då skandalerna i Milano hade börjat avslöjas. PDS fick 16,1 %, jämfört med gamla PCI:s 26,6 % 1987, men en del av skillnaden på 10,5 % fångades upp av Rifondazione Comunistas imponerande 5,6 %. PDS hade lyckats undvika att bli slaget av socialistpartiet på nationell nivå, även om Craxis anhängare tog ledningen över Occhettos i de mer korrupta delarna av Syditalien, till exempel i Salerno och Avellino. Den mest dramatiska förändringen i valet var Lega Nord's uppgång från obetydliga 0,5 % 1987 till 8,7 % 1992. Det gjorde Bossis parti till den fjärde största kraften i italiensk politik.

Republikanerna hade sent omsider brutit med fempartiregeringen i april 1991. De hade också rensat ut de sicilianska anhängarna till den republikanske mafioson Gunnella, och ökat dosen av nyliberal ekonomisk politik i sin plattform samt fört in en dold rasism i sina ställningstaganden till invandring från tredje världen. De lyckades ändå bara öka sitt röstetal från 3,7 % till 4,4 % och misslyckades helt i sin ansträngning att presentera sig själva som Legas respektabla konkurrenter i norr.

Fall ner i krisen

Även om kristdemokraterna, socialisterna, socialdemokraterna och liberalerna lyckades lappa ihop en fyrpartiregering med en snävare majoritet än de skulle ha velat ha, och även om Craxi utsåg sin trogne vapendragare Giuliano Amato till premiärminister, var april 1992 början på en legitimitetskris för den italienska politiska klassen. Det dramatiska mordet på Falcone fäste den internationella uppmärksamheten på maffians straffrihet. Domaren Falcones resa till Palermo måste ha avslöjats för mördarna av någon inom säkerhetsstyrkorna. Mordet tvingade de tvistande partierna att ägna sig åt ändlösa rader av omröstningar, innan de slutligen lyckades välja den stränge katolske moralisten Scalfaro, istället för Andreotti eller Craxi, till Cossigas efterträdare som president. Det visade på den växande paniken inom det gamla gardet, som egentligen skulle ha föredragit en smidigare person som kunde blunda för korruption och brottslighet. Scalfaro har visat en respekt för konstitutionen och sympati för

---

²² Leoluca Orlando, tidigare kristdemokratisk politiker, bröt med partiet inför valet 1991 och bildade Rete, Nätet, som ställde upp i valet för en hård antimaffiapolitik. Ö.a.

hederliga domare, vilket har gjort en hel del för att påskynda CAF-gängets (Craxi, Andreotti, Forlani) liksom den ”omvända” De Mitas fall.²³

Den här legitimitetskrisen skärptes av internationella faktorer. Resten av EG, särskilt tyskarna, tryckte på, för att Italien skulle minska sin massiva statsskuld i enlighet med föreskrifterna i Maastrichtavtalet, som skulle bana väg för den europeiska valutaunionen. Den politiska instabiliteten påverkade dessutom liran negativt. Italiens handelspartner misströstade vad gällde möjligheten att bilda en stark regering, som skulle kunna genomföra de nedskärningar i välfärden och de privatiseringar som de hårdföra monetaristerna i Bundesbank och Banca d'Italia såg som enda lösningen på Italiens kroniska budgetunderskott.

Det kalla krigets slut hade fått omvärlden att se med andra ögon på Italiens svårigheter. När det inte längre fanns något kommunistiskt hot, hade USA inget politiskt intresse av att gå i borgen för Italien. Redan före valet i april 1992 hade den europeiska oron över den oförmåga att ta itu med den organiserade brottsligheten, som man tidigare översett med, slutligen tvingat en motvillig Andreotti att införa en del nya lagar mot maffian.

Skandalen i Milano, som hade börjat avslöjas redan före valet i april 1992, växte sig allt större. Domarna under ledning av Di Pietro visade mod, när det gällde att konfrontera politikerna med bevisen för deras egna missgärningar. Utan att på något sätt ifrågasätta Di Pietros och hans kollegors integritet, är det ändå rimligt att anta att Lega Nord's utmaning av etablissemangen i Lombardiet underlättade för dem att gå snabbt fram med grundliga utredningar.

Under nästan ett år lyckades Craxi överleva arresteringarna av sina nära förbundna och släktingar, genom att antyda att han inte hade något att göra med de brott som begåtts av sådana nära medarbetare som Tognoli och Pillitteri och att domarna i Milano bara försökte svärta ned hans rykte. Det antyddes också att det fanns en omfattande konspiration, där Scalfaris tidning *La Repubblica* och alla slags mörkerkrafter spelade en betydande roll. I februari 1993 gav Craxi äntligen upp, avgick från socialistpartiets ledning och medgav att även om han kommer att föra en lång kamp mot domstolsväsendet har hans kamp mot PDS om dominansen inom den italienska vänstern nått ett föga ärorikt slut. Händelserna i år visar dessutom, att det inte är de italienska socialisterna som kommer att följa det franska föredömet utan de franska socialisterna som börjar agera efter ett italienskt scenario. Deras röstetal rasar och halvt bortglömda skandaler, som förre premiärministern Fabius' beklämmande nonchalanta inställning till den omfattande användningen av HIV-infekterat blod, hemsöker dem.

Det går att hävda att PSI:s hela utveckling sedan 1964, då omkring en fjärdedel av dess medlemmar inklusive en mycket hög andel av dess arbetarmedlemmar sade nej till koalitionen med kristdemokraterna och övergav partiledaren Nenni för Lelio Bassis utbrytarparti PSIUP, hade berett väg för Tangentopoli. Den bortfuskade återföreningen med socialdemokraterna mellan 1966 och 1969 gav socialistledarna närmare kontakt med den systematiska korrupcion som kännetecknat socialdemokraterna, ända sedan partiet bildades med hemliga amerikanska medel 1947.

Craxis utnämning till partiledare 1976 var ett led i en generationsväxling, som ytterligare undergrävde socialisternas kvarvarande rötter från gamla röda regionala traditioner och från

---

²³ Arnaldo Forlani, kristdemokratisk regeringschef 1980-81. Ciriaco De Mita, kristdemokratisk regeringschef 1988-89. Ö.a.

deltagandet i motståndsrörelsen. Det gynnade unga ärelystna och amoraliska karriärister i städerna i norr och bromsade inte konkurrensen med kristdemokraterna om korruptionen i söder. Det rätt spända förhållandet mellan Craxi och Pertini symboliserade denna tidvattenändring i det italienska socialistpartiet.

Socialisterna hade förlorat en verklig facklig bas. Redan 1980, vid början av Craxis era, kom bara 23,3 % av partimedlemmarna från arbetarklassen. Partiet saknade ett brett nätverk av sidoorganisationer i stil med det nyligen bildade Movimento Popolare (Folkliga rörelsen), som band kristdemokraterna till en bredare katolsk värld. Så socialistpartiet kunde bara falla tillbaka på sin makt att dela ut politiska poster. Som den svagare parten i kristdemokratiska ledda koalitioner hade det vant sig vid att köpas ut med drickspengar snarare än med makt. Det var ett parti utan de idealistiska gräsrotter som det fanns så gott om i PCI, och det blev allt mer beroende av figurer som Berlusconi för att kunna genomföra sina valkampanjer.

Under större delen av perioden sedan april 1992 har socialisterna varit det främsta offret för den folkliga reaktionen. Partiet spelade huvudrollen i det nattliga TV-dramat i Tangentopoli, där domstolsbiträden ledde iväg politiker i handklovar. Kristdemokratiska deputerade och rådgivare föll också i Di Pietros grop. Fler och fler av de anklagade försökte rädda sina egna skinn genom att anklaga sina medarbetare. Men under en lång period var det figurer som Craxi, Martielli och De Michelis som symboliserade mutor, korruption och skamlös kriminalitet. Tangentopoli blev räkenskapens dag för det senaste årtiondets klättrare, inte för de gamla symbolerna för kristdemokraternas makt.

Belsebub själv, Vatikanens favoritpolitiker, Giulio Andreotti – den osårbara vännen till maffiafinansiären Sindona, som han en gång hade prisat som Lirans Frälsare; den gode vännen till den nyfascistiske utpressaren och frimuraren Licio Gelli, som ändå på något sätt kom helt oskadd ur P2-skandalen för att tjänstgöra som utrikesminister och leda ytterligare två ministärer; mannen som vittnat i timmar vid rättegången i Catanzaro om massakern vid Piazza Fontana utan att avslöja något av vikt – stod mot slutet av mars äntligen inför sitt välförtjänta straff.

Han fick en officiell varning att han skulle utredas av domarna i Palermo, inte bara för korruption som Craxi, utan för att ha samarbetat nära, länge och utan förbehåll med maffian. Vittnesmålen om hans toppmöten med maffialedare kanske inte håller i domstol, eftersom Buscettas berättelser är hörsägen och Mannoias vittnesmål om att han faktiskt såg Andreotti anlända i bil tillsammans med de ökända kusinerna Salvo till ett maffiagömställe på Sicilien – liksom Di Maggios påstående att han såg Andreotti hälsa på maffialedaren Riina, med en kyss vid ett möte i Palermo 1988 – fortfarande är obevisade utsagor från före detta mafiosi som blivit tjallare. Men oavsett detta ligger Andreottis internationella anseende i spillror.

Maffian och Italiens gamla korruption

Tidpunkten för Andreottis fall väcker intressanta frågor. Andreotti hade överlevt att hans främsta politiska medarbetare på Sicilien, Vito Ciancimino och Salvo Lima, avslöjats som maffiaspringpojkar. Kärnan i anklagelserna att Andreotti möjligen haft en roll i mordet på general Della Chiesa fördes fram för länge sedan, i Nando Della Chiesas bok *Dellitto Imperfetto* (Det ofullkomliga brottet), även om det först nyligen stod klart att det främsta motivet inte var att skydda den sicilianska maffian och Andreottis sicilianska kristdemokratiska underhuggare mot en övernitisk polis, utan att tysta en man som visste alltför mycket om mordet på Moro. Att Carnevole ändrade på domarna mot alla ledande maffiamän som kom in i hans domstolssal hade blivit föremål för en sådan offentlig diskussion, att denne

korrupte sicilianske domare förflyttades till en mindre känslig post.

Varför vittnade då Buscetta och Mannoia mot Andreotti först vid denna tidpunkt och inte tidigare? Bägge stod de under den amerikanska, snarare än italienska, regeringens beskydd. Så de borde inte behöva frukta förgiftade koppar kaffe av det slag som för evigt tystade Michele Sindona i fängelset.

Såväl Buscetta som Mannoia hade vänt ryggen till sina mindre respektabla maffiamedarbetare några år tidigare. Särskilt Buscetta hade spelat en nyckelroll i jätterättegången mot hundratals maffiamän i början av 80-talet. Håller verkligen den officiella versionen att Buscetta och Mannoia bara kunde förhöras under påsken, då det var ett kort uppehåll i en viktig rättegång mot en framträdande italiensk-amerikansk maffiaman, där de amerikanska åklagarna krävde att de två hela tiden skulle närvara som nyckelvittnen?

Andreottis egna anklagelser är absurda. Han hävdade att de hämndlystna domarna i Palermo agerade som en man i ett glödande stöd till den politiska vänstern och att de agerade under ledning av den allsmäktige Leoluca Orlando. Han talade också om att de ”omvända” maffiamännen drevs av en stark önskan att hämnas på Andreotti för lagarna mot maffian, som han motvilligt genomfört under påtryckningar från EG under sin sista premiärministerperiod, långt efter det att Buscetta och Mannoia hade brutit med Cosa Nostra. Men det kan ändå ligga någon sanning i hans dunkla muttranden om amerikanerna.

Det kan hända att CIA, när det kalla kriget tagit slut, lämnade sin man åt hans öde, även om Vatikanen, vars kassakistor gynnats enormt av alla hans ljusskygga finansvänner, använder skribenterna i *Osservatore Romano* för att skriva helgonskildringar av Andreotti, i ett sista försök att skydda sin favoritson från den världsliga maktens långa arm.

Det ökända fotografiet av Andreotti på andra raden i kyrkbänkarna tillsammans med föräldrarna till en maffiaman som efterlysts för flera mord och med en av den sicilianske mördarens släktingar som förrättar mässan, sammanfattar det gemytliga förhållandet mellan kyrkan, maffian och kristdemokraterna. Det var detta förhållande som Berlinguer gjorde sig döv och blind för.²⁴

På samma sätt hade andra delar av kristdemokratiska partiet i söder hamnat i vanrykte under april månad, sedan alla ledande lokala och nationella partiledare från Neapel, inklusive förre inrikesministern Gava, dragits in i rättslig undersökning av Camorran.²⁵ Ciriaco De Mita, mannen som en gång sade sig vilja reformera kristdemokraterna, det korrupta gamla gardets nyliberala hammare, som var premiärminister 1988-90, drogs också in i Tangentopoli-skandalen. Hans bror greps för att ha skott sig enormt på mångmiljonfonden för jordbävningshjälp under början av 80-talet. De Mita tvingades gömma sig bakom sin parlamentariska immunitet för att skydda sig från eventuellt åtal. Med tanke på hur diskrediterade kristdemokraterna hade blivit före i 8 april, är det knappast förvånande att det redan fanns planer på att ändra partiets namn till *Partito Popolare* (Folkpartiet) före nästa val, eller att Segni som ville bevara sin mediainage som riddaren i den blänkande rustningen lämnade kristdemokraterna ett par veckor före folkomröstningen.

Efter valet i april 1992 hade en sextiopersoners kommission, med medlemmar från bägge kamrarna av italienska parlamentet, bildats för att ta upp frågor kring en val- och

²⁴ Kommunistpartiledaren Enrico Berlinguer lanserade 1973 tanken på en historisk kompromiss, en regering med kristdemokrater och kommunister. Ö.a.

²⁵ Camorra är maffians motsvarighet i Neapelområdet, Ndrangheta är motsvarande organisation i Calabria. Ö.a.

konstitutionsreform som aktualiserats av folkomröstningen i juni 1991 och av det oväntat ökade stödet för Lega. En hel rad förslag fördes fram till kommissionen av olika politiska partier och fraktioner. Dess medlemmar visade sig oförmögna att komma överens om ifall val skulle hållas i en eller två omgångar, om proportionella val skulle överges eller ej, om man skulle försöka någon blandning av proportionella och majoritetsval, och i så fall, vilken blandning det skulle vara, huruvida första och andra kammaren skulle väljas med samma valsysteem eller ej, samt en förvånande blandning av andra ämnen som fördes fram i god tro eller med baktankar av alla talföra deltagare. Hur som helst hade man allmänt misstänkt att kommissionen ingick i en sofistikerad plan för att se till att reformen fördröjdes, tills parlamentet suttit sin vanliga fyraårs- eller femårsperiod, eller helst att den fördröjdes för evigt så att den allmänna situationen skulle kunna normaliseras och förändringarna minimeras. När kommissionens prestigetyngde ordförande, De Mita, föll berövades slutligen den grälsjuka församlingen de sista resterna av trovärdighet.

Det var mot den bakgrunden som konstitutionsdomstolen i januari 1993 gav Segni och hans anhängare tillåtelse att hålla de andra två folkomröstningarna, om valsystemet för lokalval och om valform vid val till senaten. Intrikata juridiska krångligheter åberopades för att förklara varför dessa förslag nu var lämpliga att underställas folkets röst, när de bara några år tidigare bedömts som olämpliga. Trots det var det genomskinligt, att domarnas kullerbytta i själva verket var ett desperat svar på en snabbt skiftande politisk situation.

Partierna i Tangentopoli hade tidigare haft olika syn på valreformen, vilket visats av deras inlägg till tvåkammarkommissionen. Men nu förenades de bakom Segnis uppmaning att rösta "ja" i omröstningen om senaten. Segnis förslag gynnade kristdemokraterna, eftersom ett val i april 1992 enligt reformsförslaget skulle ha gett dem 216 röster istället för 107, och deras styrka i överhuset skulle ha fördubblats. Även det lägre röstetal som de troligen skulle få efter Tangentopoli skulle vara tillräckligt för att ge dem majoritet. Om de korrupta etablissemangspartierna stått ensamma med sitt förslag, är det mycket troligt att väljarna skulle ha avvisat ett sådant förslag. Men nu fick förslaget mer trovärdighet, därför att det stöddes av Lega Nord och av PDS.

Bossis Lega räknade med att ett system där den förste vinner mandatet skulle ge dem en god chans att öka sin styrka i Lombardiet och Venedig. Om valet i april 1992 gjorts om enligt de nya reglerna skulle Legas mandat i senaten ha minskat från 25 till 14. Men de hade fått ökat självförtroende efter fyllnadsval i städer som Monza liksom efter en hel rad opinionsundersökningar, bland annat en i september 1992 som gav dem 14,6 % av rösterna istället för de 8,7 % de ratt i nationell skala i april. De hade tilltro till att deras andel av väljarkåren steg så snabbt, att de hade lite att förlora och alla möjligheter att vinna i ett polariserat val, där de kunde framställa sig själva som den enda oppositionen i norr till Tangentopolipartierna. Lega Nord kan knappast kritiseras för att det försvarade sina egna politiska intressen, inte bara när det gällde möjliga platser i senaten, utan också därför att den nya valkretsindelningen skulle ytterligare betona Italiens regionala indelning, som låg till grund för Legas bildande. Under året mellan valet 1992 och folkomröstningen 1993 hade Bossi visat sig alltmer villig att överge sin separatistiska dröm om en nordlig republik till förmån för en decentraliserad statsform. Han såg den lockande möjligheten att bli premiärminister i en koalitionsregering efter kommande val som skulle slå tillbaka den Gamla Korruptionen ytterligare.

Occhettos förräderi

Det alldeles överväldigande ansvaret för Första Republikens död ligger hos Achille Occhetto

och PDS. Republiken dog genom ett utomordentligt snabbt skifte från en extrem version av proportionell representation, som verkligen ledde till alltför stor uppsplittring, till ett majoritetssystem som kommer att utesluta alla radikala oppositionsröster från parlamentet och ge högern (kristdemokraterna i söder, Lega i norr) en stor majoritet över vänstern under förutsebar framtid. PDS kommer i stort sett bara att finnas kvar i tre regioner i centrala Italien.

Även om Occhetto inte var lika helhjärtad anhängare till Segni som en del i PDS-högern, till exempel Barbera, var hans engagemang så djupt, som man kan vänta av denna politiska kameleont, exponenten för treminuterskulturen.²⁶

Om man ser fördelarna med proportionella val och majoritetsröstning ur en defensiv och extremt byråkratisk syn punkt, kan man verkligen hävda att PDS hade något att vinna. Bara de mest enfaldiga och naiva av Occhettos beundrare kan inbilla sig att sådana beräkningar inte gjordes av partiets omtalade statistiker, när till och med Rifondazione fanatiska idealister organiserade en datasimulering av röstresultaten från april 1992 med Segnis nya regler.

PDS-byråkraterna var tydligen mycket medvetna om att en upprepning av senatsvalet från april 1992 med de nya reglerna skulle ha gett dem 61 platser istället för 64. Det var en minimal förlust, som lätt skulle kompenseras av att de samtidigt skulle stärkas i sina återstående fåsten. De skulle ha rätt sjutton platser i Emilia-Romagna istället för nio, fjorton i Toscana istället för sju, och sex platser i Umbria istället för tre.

Det visar förstås vilka skygglappar de hade, för varje kampanjparti på vänsterkanten borde väl satsa på ett nationellt genombrott och inte en reträtt till regionerna. Dessutom har nedgångar i val sin egen dynamik och varje vidsynt prognosmakare kan se att Legas genombrott i Parma och Piacenza gör Röda Emilia mycket mottagligare för Bossi, än de lokala karriäristerna och professionella kooperativföreståndarna vill medge ens för sig själva.

En av de gräsligaste sidorna av Occhettos beteende under hela folkomröstningskampanjen var, att han hela tiden vägrade att erkänna ett en röst för Segnis förslag skulle innebära en röst för val i en runda med majoritetssystem till bägge kamrarna. Occhetto och PDS rörde avsiktligt och systematiskt ihop frågan och talade i varje PDS-tal och på varje PDS-möte om två omgångar, trots att Segni själv upprepade gånger betonade att han föreslog ett system med en omgång.

---

²⁶ Mino Lorusso's grundliga genomgång i boken *Occhetto: Il comunismo italiano da Togliatti al PDS* (Occhetto: den italienska kommunismen från Togliatti till PDS, Florens, 1992) är, trots att den skrivits av en Craxianhångare, nödvändig att läsa för den som har illusioner om Occhetto i det förflutna, idag eller i morgon. Lorusso visar bortom varje tvivel att Occhetto, trots viss ungdomlig upprorsanda, var konformist och partiapparaten trogen genom varje sväng i PCI:s politik. Occhettos försvarare har sagt att hans förändringar av partiet efter 1988 har sina rötter i att han var oppositionell som ung. Lorusso's redogörelse gör upp med det. Han halvflörtade med trotskismen under två perioder, 1961 respektive 1963-64, han åkte till Hanoi 1965 och yttrade sig ultravänsteristiskt 1968.69. Allt detta var i viss mån till nytta för PCI, eftersom partiet kunde hålla banden till studentrörelsen. Hans radikalism ska inte överskattas. Vid 11:e partikongressen januari 1966, det enda tillfälle då hans ståndpunkt verkligen betydde något, stödde han inte Ingrao. Han värnade om sin egen karriär, snarare än om oppositionens principer. När han flyttat till Sicilien, upphörde han snart att uppträda som revolutionär, utan blev en av Berlinguers främste handgångne, när det gällde att genomföra den historiska kompromissen. Det var ett säkert sätt att få stöd från den nye partisekreteraren. Slutligen har Occhetto mer ansvar för Natta-periodens sicksacklinje, än han vill medge. Så långt från att ha varit rebell hela sitt liv, har Occhetto visat sig vara en ytterst anpasslig byråkrat. Inte heller kan man säga att hans intellektuella bidrag till partiet utgör förmildrande omständigheter. Var och en som läst hans bok *Indimenticabile '89* (Oförglömlig '89) måste finna den totalt ideologiskt osammanhängande. Det intrycket förstärks av Lorusso's noggranna genomgång av hans tal och skrifter under trettio år.

Dessutom borde var och en med en gnutta logiskt tänkande ha förstått att ett ja till att ändra valsystemet till övre kammaren – vilket också blev resultatet – skulle ge Segni och hans anhängare ett överväldigande demokratiskt mandat för en liknande ändring av valsystemet för den lägre kammaren. Med andra ord, de som sätter tilltro till folkomröstningar måste acceptera folkets suveräna vilja. Enda orsaken till att Segni inte frågade väljarna om underhuset i samma omröstning var en teknisk orsak. Lagen i Italien tillåter bara folkomröstningar som upphäver delar av eller hela lagar, inte folkomröstningar om att införa lagar, vilket skulle konkurrera med parlamentets lagstiftande funktion. Med tanke på att Segni och hans anhängare förklarade sina förslag så kristallklart, måste man se Occhettos upprepade förvrängningar av vad som stod på valsedeln som hans hittills kanske lumpnaste demagogiska trick. Det är nästan omöjligt att tänka sig ett mer cyniskt utnyttjande av en grundligt vilseledd väljarkårs djupa förvirring när den ska ta ställning till åtta olika frågor i samma folkomröstning.²⁷

Grunden för nej-kampanjen

Det fanns två huvudkrafter som gick emot Segnis förslag. Till höger fanns nyfascisterna MSI och till vänster en lös allians kring Rifondazione Comunista. MSI, som också hade gått emot *Legge Truffa* tillsammans med vänstern 1953, hade flera uppenbara skäl att säga nej till Segnis förslag. För det första, var dess chanser att vinna mandat i ett majoritetssystem ganska små, eftersom inget annat parti skulle vilja gå i valallians med det. Det visade sig också, när fini²⁸ tycktes föreslå att MSI skulle upplösas i ett bredare högerblock efter folkomröstningsnederlaget. Majoriteten av MSI:s egna medlemmar från Pino Rauti och Alessandra Mussolini och nedåt ville inte befläcka sin ideologiska fascism genom öppna kompromisser med den etablerade högern, trots att partiets våldsmän så ofta agerat som kristdemokraternas legostyrkor.²⁹

Det sägs ibland att MSI har tillräckligt stort stöd i vissa områden, som vissa kvarter i Rom, Neapel och Trieste, för att förbundet skulle kunna vinna några platser i ett majoritetsval, bara de andra partierna vore tillräckligt splittrade. Men Le Pens öde i Frankrike, där valsystemet är långt från proportionellt, tyder på att det är rätt otroligt. För det andra, har MSI länge haft sitt eget officiella förslag om en andra republik, baserad på en direktvald president. Segnis förslag tycktes, åtminstone på ytan, utesluta en sådan lösning.

För det tredje, är MSI verkligen uppknutet till en enad italiensk stat, så som Mussolini själv var. Det är ett av de två huvudskålen för dess intensiva fiendlighet mot Lega Nord. Det andra skälet är att dessa två högerpartier ofta slåss om samma del av väljarkåren. MSI var, liksom Bossi, mycket medvetet om att majoritetsval i den nuvarande politiska situationen skulle stärka Legas ställning, och såg det som ett hot mot den italienska nationens enhet. Den besattheten delar MSI med många i armen, polisen, karabinjärerna men med mycket få i den politiska eliten, eftersom såväl de katolska som de socialistisk-kommunistiska politiska traditionerna är anti-nationella. För det fjärde, var MSI medvetet om att opinionsundersökningar nyligen gett dem ett högre röstetal än de haft på flera år. De hade enorma, förmodligen

²⁷ Förutom frågorna om att avkriminalisera droger och om statligt stöd till politiska partier, var de andra frågorna för tekniska för att det skulle gå att folkomrösta om dem. Det hade åtminstone fordrat en mycket mer seriös diskussion kring dem, och det var absurt att ta upp så många frågor vid ett tillfälle.

²⁸ Gianfranco Fini, nyfascisternas borgmästarkandidat i Rom i valet nyligen. Besegrades av vänsterns kandidat. Ö.a.

²⁹ Även bortsett från Gladio och spänningens strategi, finns det i Roms kommunalpolitiska historia mängder av exempel på band mellan MSI:s gatuslagskämpar och kristdemokraternas ledare. Ofta rör det sig om samma personer under olika skeden i deras liv.

något vidlyftiga, förhoppningar om att gå framåt vid ett snart hållet parlamentsval, om detta följde de gamla reglerna som skulle göra det möjligt för MSI att profilera sig mot de partier som de alltid kallat för Regimen, och som nu utgör Tangentopoli.

MSI drev sin egen kampanj, och trots en bisarr intervju i *La Repubblica* i början av kampanjen, där fini uttryckte sin oro över att Segnis förslag skulle utesluta arbetare, kvinnor och unga från parlamentet, var deras kampanj bara till besvär för de andra partier som gick emot Segni.³⁰

Resten av motståndet svetsades trots vissa nyansskillnader samman i en gemensam front, som höll många gemensamma offentliga möten över hela Italien och förde fram i stort sett liknande argument. Denna vänsteropposition bestod av Rifondazione Comunista, Rete, majoriteten av de gröna och Ingraos alltmer isolerade Demokratiska kommunistiska fraktion, som fortfarande arbetade inom PDS, trots att Magri och Castellina lämnat den i april 1991. Rifondazione var kärnan i vänsteroppositionen på nationell nivå och visade en förmåga att ena en rätt harmonisk enhetsfront med andra små vänstergrupper. Det var en mycket behaglig kontrast både till det gamla PCI:s beteende under dess sista decennier och till Occhetto högfärdiga anspråk att representera hela vänstern.

En föregångare till dagens koalition kring Rifondazione var alliansen mot kriget i Persiska viken mellan Democrazia Proletaria, de gröna, vänsterkatolikerna och de kommunistiska tendenserna i och utanför PDS. Enheten har därefter byggts upp genom gemensamma erfarenheter av solidaritet med kampen mot avskaffande av indexlönen *scala mobile* och mot det åtstramningsprogram som Amato genomförde under direkta påtryckningar från Kohl och de tyska bankirerna i september 1992.

Den nya vågen av arbetarprotester har utlösts av att Occhettoanhängaren och ledaren för den kommunistiska fackcentralen CGIL, Bruno Trentin, som i en tidigare inkarnation som metallarbetarledare på 70-talet var känd för sin kampvilja, den 31 juli 1992 tillsammans med de andra facken gjorde upp med regeringen och arbetsgivarna om att avskaffa den historiska erövringen av indexlön. Det var dagen innan fabrikerna stängdes för semester och alla berörda hoppades att arbetarnas ilska skulle blekna bort i augustisolen. Trentin försvarade sig med att det var nödvändigt med enighet mellan facken. Men det mottogs inte väl av medlemmarna, som tyckte att man borde ha tillfrågat dem om en sådan nyckelfråga i den fackliga strategin, särskilt med tanke på att Trentin tidigare offentligt försäkrat att han aldrig skulle gå med på att avskaffa *scala mobile*.

Den radikala minoriteten inom CGIL – *Essere Sindacato* (Att vara fackföreningsmedlem) – som leds av PDS-medlemmen Fausto Bertinotti men har många anhängare som står Rifondazione nära, försökte utan framgång att enas med andra grupper, som Bassolinis anhängare och även en del vänsterinriktade Occhettoanhängare, för att stötta Trentin från fackledningen. En generad Occhetto blev nervös och var alltför skrämmd för att våga fullfölja sin klassamarbetslinje alltför snabbt och alltför öppet.

Viktigare var att Rifondazione lade hela tyngdpunkten i sin kampanj på solidariteten med den nyfödda kampviljan i basen. I början av september gick 100 000 människor på Rifondationes uppmaning ut på Roms gator för att försvara *scala mobile*. Det var den största manifestation partiet någonsin ordnat. Med den visade Rifondazione klart att den var i samklang med de

---

³⁰ Känslan var ömsesidig. 20 april försökte Fini skylla nederlaget på förvirringen som orsakats av att MSI varit i samma läger som Rifondazione.

mest radikala arbetarnas spontana kampvilja, och inte bara en asyl för åldrande traditionalister som dess fiender så ofta hävdade. När Amato gav efter för tyska påtryckningar och ökade takten i åtstramningsprogrammet, genom att införa lönestopp i offentliga sektorn, ökad inkomstskatt, sänkta pensioner, nya sjukvårdsavgifter, utvidgad husbeskattning och minskat räntebidrag, lade han grunden för en orolig höst ute på arbetsplatserna.

Amato försökte öka sina maktbefogenheter att gå förbi parlamentet, men detta avvisades av president Scalfaro, som trots Bundesbanks högljudda trakasserier vägrade att spela rollen av Hindenburg mot Amatos Brüning i en upprepning av Weimarrepubliken 1930-32.³¹ Det mer traditionella åtstramningspaket som blev resultatet var ändå tillräckligt för att utlösa en rad regionala och branschvisa generalstrejker. Arga arbetare skällde på Trentin vid en lång rad massdemonstrationer. Vid något tillfälle kastade de ägg eller symboliska mynt på honom. PDS' tidning *Unità* förenade sig med den borgerliga pressen och statstelevisionen för att försöka kriminalisera den spontana vreden mot Trentins förräderi, genom att framställa den som en återgång till *Autonomia Operaia*s (Arbetarautonomi) "diffusa terrorism" från 1977.

Men de slumrande fabriksråden återuppstod för att leda motståndet och marginaliserade därmed extrema grupper i COBAS,³² som i hög grad varit ansvariga för det fåtal våldsamma episoder som massmedia hade gjort så mycket av. Rifondazione-fanor dominerade i den stora demonstrationen med 300 000 arbetare, som fabriksråden hade utlyst till 27 februari 1993, i en direkt utmaning av Trentin och av fackföreningsbyråkratin i alla tre fackcentralerna. Orlando och ledningen för Rete lade hela sin tyngd bakom denna massrörelse, och vänstern inom de gröna stödde också den viktiga demonstrationen. Det är betecknande att Occhetto, som bemöttes med begriplig ilska av demonstranterna, inte bara undvek att komma till mötet vid slutet av demonstrationen, utan bara deltog under en liten del av demonstrationen för att sedan slinka iväg till tryggheten i partihögkvarteret, med förevändningen att partiangelägenheterna var mer brådskande än arbetarsaken.

Rifondationes framgångar med att leda de mest kampvilliga delarna av arbetarklassen och med att bygga en effektiv enhetsfront tillsammans med andra vänsteroppositionella grupper, med mer formlös och ofta medelklassbetonad väljarbas, fick partiet att grovt överskatta sina chanser att vinna i en nej-kampanj i folkomröstningen. Garavini drev Rifondationes linje mycket värtaligt och tydligt på offentliga möten. Han hävdade att majoritetsval skulle ge enorma fördelar åt ett kristdemokratiskt parti i förfall, han pekade på de mycket täta banden mellan arbetsgivarna och Segni, och visade hur vänsteroppositionen skulle stängas ute från parlamentet och marginaliseras och PDS gå ännu mer åt höger. De rent matematiska konsekvenserna av ett förändrat valsysteem förklarades brett på Rifondationes affischer och i Libertinis bok *La Truffa Svelata* (Det avslöjade bedrägeriet).

Man måste ändå medge att Rifondationes kampanj mot Segni framförallt var en negativ kampanj, och att dess motstånd mot förändring kan ha anslagit fel strängar hos en väljarkår som hungrade efter förändring, och som hjärntvättats att tro att Segnis reform skulle vara en förändring till det bättre. De positiva förslag om institutionella reformer som Libertini förde fram i sin bok var inte särskilt inspirerande, och framställdes i rätt svulstiga ordalag. Så

³¹ Brüning var tysk rikskansler (regeringschef) 1930-32. Hans regering hade inte majoritet i riksdagen, och Brüning lät med stöd av direktiv från president Hindenburg sommaren 1930 upplösa riksdagen och förordna om nyval. Resultatet blev inte som Brüning hade tänkt sig. Nazisterna gick kraftigt framåt, och det blev än omöjligare att få majoritet för regeringens förslag. I maj 1932 avskedade Hindenburg Brüning. Ö.a.

³² COBAS, fackliga baskommittéer som under senare år bildats för att organisera arbetare över fackgränserna på en rad stora fabriker, framförallt i storstadsområdena. Ö.a.

Rifondazione principiella motstånd lyckades inte hålla samman alla partiets väljare på valdagen, än mindre övertyga nya väljare.

En ny progressiv allians?

Ett av de mest intressanta resultaten av nej-kampanjen var att Rifondazione kunde bygga en enhet med Leoluca Orlando's Rete, en enhet som byggde på det samförstånd som skapats under deras gemensamma försvar av fabriksråden. Den gamla PCI-ledningen hade länge betonat att den politiska katolicismen i Italien hade progressiva möjligheter och Occhetto hade själv i vaga ordalag vänt sig till den katolska vänstern under åren 1989-91. Men det är värt att lägga märke till att trots detta svarade PDS mycket negativt på Orlando's avhopp från kristdemokraterna i november 1990 och på bildandet av Rete mars 1991. Man kunde ha tänkt sig att denna gräsrotsrörelse av antimaffia-aktivister, som dominerades av vänsterkatoliker under inflytande av radikala jesuiter, men som också innehöll före detta kommunister som Turinos förre borgmästare Diego Novelli och intellektuella som tidigare tillhört PdUP³³ som Nando Della Chiesa skulle ha varit en naturlig samtalspartner för det nya, förment vidsynta PDS.

Istället har Occhetto sett Rete som ett hot i valen, inte som en potentiell allierad. Han har sett det som en organisation vars väljare kan vinnas över, men vars ledare alltid måste diskrediteras och förtalats. En del av PDS' angrepp på Orlando har en kuslig likhet med den urstalinistiska repertoaren. Däremot visade sig Rifondazione, som ofta förtalats som en grupp sekteristiska stalinister, i högsta grad förmögen att inleda en konstruktiv dialog med Retemedlemmarna utan att på något sätt påtvinga dessa icke-marxistiska vänsterkatoliker dess egen politik.

Orlando's framträdande roll i folkomröstningskampanjen har ökat angreppen mot honom i massmedia och från de etablerade partierna. Det fanns till och med en illvillig insinuation i *La Repubblica* om att han som borgmästare i Palermo varit indragen i att ge maffian kontrakt på offentliga arbeten. Orlando's alltmer bittra strid mot den nya mediahjälten Segni har lett till att hans goddagsarvänner i pressen lämnat honom i massor, efter att tidigare ha välkomnat Rete som en opolitisk kraft mot brott och korruption. Det är förstås helt sant att Orlando från början stödde Segni i folkomröstningskampanjen 1991-92, men hans ändrade åsikt är lättförklarlig. I hans kampanj mot maffian är det främsta målet att störta det gamla korrupta politiska etablissemanget, särskilt kristdemokraterna och socialistpartiet som baserar sin styrka i söder på banden med maffian, camorran och Ndrangheta. Valsystem är för honom bara ett instrument, vars nytta växlar beroende på den politiska konjunkturen.

PDS' kritik av Orlando för att han bröt med Segni visar partiets dåliga smak när det gäller politiska allierade: partiet föredrar en högerkatolsk medlem i eliten, som är son till den president Antonio Segni som nådde presidentpalatset med stöd av MSI och som spelade en mycket tvivelaktig roll under De Lorenzos kuppöversök 1964 – framför en vänsterkatolik som inspirerats av den radikale jesuiten fader Pintacuda (som påven ville skicka till El Salvador). Det ställningstagandet är knappast förvånande hos en politisk kraft, där det finns många ledande medlemmar som aldrig gjort självkritik för att de tidigare varit så förtjusta i Giulio Andreotti. Sonen Segni har under sina tjugo år som kristdemokratisk deputerad gjort sig känd för sin konservatism, och han kan mycket väl ha ärvt sin fars kontakter med amerikanerna. I Moros dagbok från fångenskapen noteras att Segni ofta besökte USA-ambassaden, vid en tidpunkt då Moro kände sig utsatt för USA-fientlighet, därför att han förhandlade med

---

³³ PdUP, de proletära demokraterna, ett 70-talsparti som bildades av den så kallade Manifesto-gruppen och en del av PSIUP (som tidigare brutit sig ur socialistpartiet). En del av PdUP gick 1978 med i det nybildade Democrazia Proletaria. Ö.a.

kommunisterna.

PDS framhäver också att det fanns oenigheter mellan Orlando och den mördade domaren Falcone. Det är ytterligare ett bevis på Occhettos dåliga politiska omdöme och benägenhet för demagogi. Även om både Falcone och Borsellino mördades av maffian under 1992, därför att de hade en rätt hög grad av professionell integritet och uppenbarligen var ovilliga att mutas eller skrämmas bort från sina plikter, omgav sig ingen av dem med tilltalande vänner. En av Borsellinos äldsta vänner var en parlamentariker från MSI, och Orlandos misstro mot Falcone berodde på att Falcone hade nära band med förre justitieministern Claudio Martelli. Denne är nu under utredning för tre stora bedrägerihärvor, bland annat den som ledde till Banco Ambrosianos fall,³⁴ och han fick också – med eller utan sin vetskap – röster från maffian i valen på Sicilien nyligen. PDS gav Martelli fullt stöd i vad som nu verkar vara ett absurt försök att framställa sig själv som den unge utmanaren av Craxis Gamla Korruption under hösten och vintern 1992-93.

Så man kunde hoppas att PDS skulle skämmas tillräckligt mycket över detta stöd för att inte anklaga Orlando för att han gjort en bättre bedömning av denne flotte bondfångare. PDS' kritik av Orlando för att han dröjde med att bryta med kristdemokraterna förtjänar inte ens att diskuteras, med tanke på hur fientligt de bemötte honom när han slutligen brutit med Vatikanens dogm om katolsk politisk enhet – något som även en del av hans radikala jesuitlärare motvilligt fört fram i ett försök att avhålla honom från att väcka påvens vrede.

Rifondazione slöt också en enhet med vänstern i de gröna, vilket ytterligare visade att de inte var de gammalmodiga stalinister, som deras fiender utmålade dem som. Folkomröstningen ökade den splittring inom de italienska gröna, som funnits där under hela rörelsens existens.

När Verdi Arcobaleno (De Regnbågsgroena, vilka i hög grad består av före detta medlemmar av de radikala och av Democrazia Proletaria) gick samman med den ursprungliga *Lista Verde* (Gröna listan) i december 1990 minskade det inte spänningarna inom miljörelsen.

Från början tycktes *Verdi Arcobaleno* med deras tydliga vänsterprägel stå nära de tyska gröna. *Lista Verde* däremot liknade, trots eller kanske därför att den innehöll ett antal tidigare medlemmar av den nya vänstern från slutet av 60-talet, mest det brittiska gröna partiet eller Lalondes Génération Ecologie i Frankrike i deras ”varken vänster eller höger”-framtoning. I själva verket avspeglar inte dagens spänningar den gamla organisatoriska splittringen. Särskilt de gamla Verdi Arcobaleno är splittrade. Där finns tidigare radikaler som Rutelli, som blev minister för en dag i Ciampis³⁵ första regering, men nu utgör yttersta högern inom de gröna. Där finns de tidigare *Demoproletari* på vänsterkanten.

En rad händelser har fått en del renläriga gröna från Lista Verdi att överge hållningen ”varken vänster eller höger”. De har reagerat på Rosa Filippinis avhopp till socialisterna, sedan hon stött den västerländska imperialismen i gulfkriget.³⁶ De har reagerat på uppkomsten av oppositionella grupper av *Verdi Riformisti* (Gröna reformister) bland lokala kommunpolitiker, som sålt sina själar till Craxi i utbyte mot del i bytet från Tangentopoli. Som en reaktion har dessa renläriga sent omsider kommit fram till insikten, att det fordras antikapitalistiska al-

³⁴ Banco Ambrosiano, bank med band till Vatikanen, som 1982 gick i konkurs. Banken ansågs ha förbindelser med P2-logen och maffian. Ö. a.

³⁵ Carlo Azeglio Ciampi, bankir från Banca d'Italias ledning, som utsågs till regeringschef när Amatos regering avgick i april 1993. Den förste premiärministern under 1900-talet som inte kommit från parlamentet. Ö.a.

³⁶ Filippini var med när Craxi firade i champagne att parlamentet frikände honom i april. Det visar att hon är beredd att fullfölja förräderiet ända till dess logiska slut.

lianser med den oppositionella vänstern för att i grunden utmana de existerande institutionerna.

Det är hoppfullt att delar av den gröna rörelsen blivit rödare, men det gäller att inte bli för optimistisk. Ripa Di Meana, den publicitetshungriga före detta socialisten och europa-kommissionären, har tillåtits återuppstå som formell ledare för den gröna rörelsen, trots livliga protester från vänstern. Högern i organisationen stödde Segni och ja-kampanjen i trots mot basmedlemmarnas majoritetsbeslut. Majoriteten i Lista Verde stödde nej-kampanjen, därför att de såg att de franska och brittiska systemen uteslöt deras systerpartier och därför att de förstod att deras framtid ligger tillsammans med den oppositionella vänstern, inte i att efterapa Pannellas roll som hovnarr åt den Gamla Korruptionen.

Ingrao spelade en framträdande roll i nej-kampanjen, liksom andra oppositionella inom PDS. De flesta av dem, men inte alla, kom från Ingraos Demokratiska kommunistiska strömning. Efter Bassolinos beslut att stödja Occhetto, har den kommunistiska strömningen inom PDS försvagats alltmer och isolerats. Den lyckades inte påverka PDS-anhängarnas ställningstagande i folkomröstningen. I en intervju med *La Stampa* strax efter folkomröstningen (20 april 1992) förklarade Ingrao sig beredd att lämna PDS ifall partiet gick med i en koalitionsregering av samma typ som 1976-79. Efter PDS' misslyckade försök att gå med i Ciampis koalition förklarade Ingrao att han skulle lämna partiet. Det är givetvis ett kraftigt slag mot PDS, liksom när trettio fackföreningsmän som stod Demokratiska kommunistiska strömningen nära lämnade partiet.

Det är troligt att PDS under de kommande månaderna kommer att gå samman med Benvenutos Alleanza Socialista (Socialistisk allians), den grupp som lämnade PSI 20 maj i förtvivlan över att Craxi fortsatte att blockera varje ansats till förnyelse inom partiet. En sådan sammanslagning kan mycket väl leda till att fler av de Demokratiska kommunisterna lämnar.

Det återstår att se om den enade vänsterfronten bakom nej-kampanjen kommer att göra några bestående politiska avtryck. Rykten om splittring inom Rifondazione, mellan Magri och före detta PdUP/Ingrao-vänstern å ena sidan och hårdföra traditionalister som Cossutta och Libertini å den andra, har lett till spekulationer om att Ingraoströmningen i PDS, Magri-strömningen i Rifondazione, vänstern inom de gröna och möjligen delar av Rete skulle enas i ett nytt parti till vänster om PDS, men mindre nostalgiskt för det gamla PCI än Cossutta-flygeln i Rifondazione.

Vilka positiva lärdomar som än kan ha dragits av enhetsfronten mellan Rifondazione, Rete, vänstergröna och Ingraos strömning i PDS, så inte handlar de om hur man vinner valkampanjer. Folkomröstningens resultat sågs som en total katastrof av alla partier i nej-kampanjen. Den lägsta prognosen för antalet nej-röster före folkomröstningen låg kring 25 %, och en del hoppades på 30-40 %. I själva verket ledde nej-kampanjens outtröttliga ansträngningar till det katastrofalta låga resultatet av 17,3 %. Nej-rösten i norr, där Lega fört en kampanj för ett stöd till Segni, var bara 12,6 %. I centrala Italien, där den kommunistiska veckotidningen *Liberazione* gjort förutsägelser om höga röstetal i Rifondationes fästen i Toscana, blev antalet nej-röster i snitt bara 18,2 %. Det var bara Massa-Carrara, som med 20,2 % närmade sig kommunisternas förutsägelser.

Det var bara på Sicilien, som nej-rösten, tack vare Orlando och Rete, fick stort stöd: 32,3 % på hela ön, 45,9 % i Retes fäste i Palermo. Sicilien och Sardinien brukar vanligen föras samman med södra Italien, men den här gången fanns det ingen likhet mellan röstresultatet på de två öarna. På Sardinien, med dess förflutna band till Piemonte, följde väljarna mönstret

från norra Italien och bara 14,7 % röstade nej. Södra delen av fastlands-Italien gav 23,5 % nej-röster, som ett tecken på att det massiva missnöjet med Andreottis, Gavas och De Mitas kristdemokrater inte gått helt och hållet i den riktning som massmedia och PDS försökte leda det i. Det högsta röstetalet för nej utanför Sicilien var i Campania (25,3 %, med själva Neapel som nådde upp till 28,1 %) och i Calabria (24,7 %). I de här regionerna gjorde förstahands-erfarenheten av kristdemokraternas band till den organiserade våldsbrottsligheten i Camorra och Ndrangheta väljarna mer känsliga för Orlandos varningar för ett majoritetsvals-system.

Att fortsätta att leta efter regionala variationer i omröstningen utanför Syditalien är rätt fruktlöst. Det här var en kampanj, där massmedias påverkan suddade ut gamla lokala lojaliteter. Den överväldigande majoriteten av väljarna i norra och centrala Italien övertalades att tro att en ja-röst var en röst för förändring, att en i grunden bakåtsträvande förändring av valsystemet skulle kunna befria Italien från den Gamla Korruptionen. Rifondazione, Retes och de grönas väljare lyssnade mer på massmedia än på sina egna ledare. 57,7 % av Rifondazione väljare röstade för Segni, liksom 61,5 % av Retes anhängare. Att 80,6 % av de grönas väljare röstade ja är lättare att förstå, med tanke på att partiet självt var splittrat. Även många bland MSI-väljarna röstade för Segni: visserligen röstade majoriteten nej, men 43,3 % struntade i Finis klara uppmaningar. Att Ingraos inflytande över PDS-väljarna krymper, visade sig av att endast 12,7 % följde hans uppmaning att avvisa partiledningens linje.

De mer traditionalistiska delarna av Rifondazione gjorde mycket dystra förutsägelser om djupa högerstämningar bland majoriteten av de italienska väljarna. Det är rätt att varna för de objektiva konsekvenserna av glidningen mot en andra republik, men det måste balanseras av en förståelse för den folkliga ja-rösten. Denna, som har beskrivits som "bulgarisk" i sina procentsatser, omfattade inte bara listiga företrädare för arbetsgivarna, Lega och kristdemokraterna, utan också en påtaglig, om än fullständigt vilseledd, längtan efter verklig förändring, som Segni och hans anhängare inte kommer att kunna tillfredsställa.

Ja-kampanjens tvetydighet symboliseras av Marco Pannella, som tog initiativ till den. Pannella har utvecklats politiskt från etablissemangets ärkefiende 1976-79, till försvarare och beskyddare av de mest korrupta elementen i det parlament som valdes i april 1992. Det kan tyckas märkligt, men vid närmare påsyn är inte förändringen så abrupt. Det första tydliga tecknet på att Pannella gick åt höger från de nya sociala rörelser som kom ur den nya vänstern, kom så tidigt som 1985, då han slöt upp bakom fempartikoalitionen i angrepp på indexlönen. År 1987 hade Pannels uppriktiga engagemang för medborgerliga rättigheter, som visats av hans positiva ställningstaganden till abort och skilsmässa, börjat urarta till samma typer av demagogiska attacker på rättsväsendet som Craxi, Martelli och Cossiga använde sig av för att skydda sina egna intressen.

Pannels aktiva stöd till gulfkriget visade att han helt övergivit den pacifistiska icke-våldslinje i Gandhis anda, som hade varit ett av radikalpartiets viktigaste kännetecken under 70- och 80-talen. Pannels brott med pacifismen föregicks av ett lika viktigt, men mindre öppet och mindre uppmärksammat, brott med feminismen. När La Cicciolina ställde upp för radikalerna i 1987 års val ökade det klyftan mellan partiet och många feminister. Dessa hade ursprungligen dragits till radikalerna på grund av partiets kampanj för abort i slutet av 70-talet, men blev sedan besvikna därför att så många partiavdelningar dominerades av manliga homosexuella aktivister. Många kvinnliga medlemmar gick över till de gröna, som delade radikalernas ursprungliga anslutning till ekologi, pacifism och feminism.

I april 1992 hade Lista Pannella, som döpts om som en avspeglning av den ökade personkulten, inget tydligt program mer än försvar av homosexuella och legalisering av droger. I praktiken

hade det blivit en lös allians mellan två enfrågesrörelser. Pannella motsatte sig starkt de fackliga demonstrationerna hösten 1992. Tyvärr gjorde hans personliga karisma och hans folkliga image som en kämpande outsider honom till en mycket värdefull allierad för ett etablissemang i kris. Många opinionsundersökningar på senare tid visar att hans Lista, som knappt lyckades ta sig in i parlamentet 1992, har vunnit i popularitet efter Tangentopoli.

Å ena sidan har vi den opinionsundersökning som gjordes på själva folkomröstningsdagen och som visar på 13 procents stöd för vänsteroppositionens partier (Rifondazione 7 %, Rete 3 %, gröna 3 %). Det visar vilka möjligheter en ny formering till vänster om det bankrutta PDS skulle ha. Å andra sidan ger det nya valsystemet få andra möjligheter till de väljare i norr, som är besvikna på brottsligheten och korrruptionen under femtio års kristdemokratisk regim, än att rösta på Bossi.

Det enda säkra är att ett PDS som går in i en koalition av 1976 års typ för att genomföra arbetsgivarnas åtstramningspolitik kommer att falla sönder långt innan det hunnit bygga en föga övertygande kopia av Clintons demokratiska parti på italiensk mark. Händelserna 28 april 1993 bekräftade slutligen PDS' egen dödslängtan. Occhetto hade inget lärt av Togliattis misstag 1944-47 eller av Berlinguers 1976-79,³⁷ när han uppmanade sina anhängare att kasta sig i armarna på den åldrande bankiren Ciampi – den siste trovärdige representanten för en härskande klass, vars traditionella politiska företrädare, särskilt Andreotti och Craxi, avslöjats som enkla brottslingar.

Översättning och bearbetning: Maria Sundvall

Översatt ur: *New Left Review* nr 199

---

³⁷ De misstag som avses är dåvarande PCI-ledaren Palmiro Togliattis beslut att gå in i den reaktionära regeringen efter kriget, och Berlinguers satsning på en historisk kompromiss mellan kommunister och kristdemokrater på 70-talet.